

Д. ЛАУ

**СУПРАЦОЎНІЦТВА БЕЛАРУСКІХ
І НЯМЕЦКІХ ВУЧОНЫХ У СЕЛЕКЦЫ
ЯРАВОГА ЯЧМЕНЮ**

Калі ў сувязі з 20-гадовым юбілеем супрацоўніцтва паміж сельскагаспадарчымі навуковымі ўстановамі БССР і ГДР мы гаворым аб поспеху сумесных шматгадовых работ Інстытута земляробства ў Жодзіна і НДІ зерневых культур у Бернбург-Хадмерслебене ў селекцыі яравога ячменю, то грунтуемся на аб'ектыўных даных. Далейшае павышэнне сельскагаспадарчай вытворчасці ў абедзвюх краінах служыць больш поўнаму задавальненню ўзросцых патрэб насельніцтва. Пры гэтым зерне мае асабліве значэнне з-за шырокай сферы яго выкарыстання ў народнай гаспадарцы.

Яравы ячмень, які вырошчваецца ў БССР (звыш 1 млн. га) з прычыны спрыяльных кліматычных умоў, займае вядуче месца ў вытворчасці зерневых культур. У ГДР у цяперашні час яго пасяўная плошчы складаюць каля 330 тыс. га (чацвёртае месца сярод іншых зерневых культур). Кліматычныя і глебавыя ўмовы Мінскай вобласці і ГДР шмат у чым падобныя. Мінск і Гюстрап размешчаны прыблізна на аднолькавай географічнай шыраце. Гэта пацвярджаецца і паспяховым рэйніраваннем у БССР у пачатку 70-х гадоў яравога ячменю сорту Эльгіна, у работе над чым актыўны ўдзел прымаў Беларускі навуковадаследчы інстытут земляробства.

У 1973 г. праф. М. Д. Мухін у час рабочага візіту ў Інстытут Гюльцаў-Гюстрап наведаў і наш інстытут і ўнёс прапанову аб супрацоўніцтве ў галіне селекцыі яравога ячменю паміж БелНДІ земляробства і Інстытутам зерневых культур (Бернбург-Хадмерслебен). Так пачалося больш чым 15-гадовая плённае супрацоўніцтва ў такой важнай для народнай гаспадаркі галіне, як раслінаводства.

У першыя гады сумеснай работы нашай мэтай перш за ёсё з'яўлялася ўкараненне новых высокапрадукцыйных сартоў і штамаў у вытворчасць краіны-партнёра. У гэты час неабходна было найбольш хуткімі тэмпамі выкарыстоўваць дасягненні селекцыі. Тады, напрыклад, у БССР рэйніраваўся сорт піварнага ячменю Надзяя і іншыя сарты. Адначасова трэба адзначыць, што новае пакаленне інтэнсіўных сартоў, якое з'явілася ў ГДР з сортам Трумпф, устойлівае да палягання і хвароб, з высокімі піварнымі якасцямі, не адразу спрыяльна развівалася ва ўмовах Беларусі. Патрабаваліся высокія адаптацыйныя здольнасці, стрэсустойлівасць, больш раннje высپяванне, а таксама ўстойлівасць да іншых захворванняў, такіх, як гельмінтаспрыёзы ячменю і пыльная галаўня, таму першапачатковыя чаканні не апрайдаліся.

У далейшым мы паспрабавалі максімальна выкарыстаць патэнцыяльныя генетычныя магчымасці шляхам абмену насенным матэрыйялам на самых ранніх этапах селекцыінага працэсу (гібрыднымі папуляцыямі і А-штамамі), а таксама шляхам адбору ва ўмовах краіны-партнёра. Мы зыходзілі з таго, што высокія адаптацыйныя здольнасці матэрыйялу і яго селекцыйная каштоўнасць ва ўласнай краіне не заўсёды могуць прайвіца ва ўмовах вытворчасці краіны-партнёра і атрыманы ў гэты час вынікі сапраўды не заўсёды апрайдалі значныя затраты на правядзенне работ. Прычынай гэтага з'яўляецца ажыццяўленне гібрыдызацыі згодна з мэтамі і патрабаваннямі сваёй краіны.

Іншы падыход у прынцыпе амаль ці магчымы, бо прыярытэт павінен захоўвацца за нацыянальнымі праграмамі. Таму першапачатковая задача па стварэнні сапраўды «сумеснага сорту» з дакладна вызначанай доляй удзела абодвух партнёраў не была рэалізавана.

Абмен матэрыялам паміж Жодзіна і Хадмерслебенам

Матэрыял	1973— 1978 гг.	1979— 1983 гг.	1984— 1989 гг.
<i>Перадача ў Жодзіна</i>			
Папуляцыі для адбору	64	149	39
Селекцыйны штамы для ацэнкі (ранніе пакаленне)	10	2381	12
Штамы з папярэдніх і дзяржаўных выпрабаванняў, а таксама сарты	74	80	43
Калекцыйныя пробы	160	215	39
<i>Перадача ў Хадмерслебен</i>			
Папуляцыі	—	45	33
Штамы на прадукцыйнасць	3	104	82
Калекцыйныя пробы	—	60	43

У апошняі гады мы абменьваліся прадукцыйнымі штамамі і каштоўнымі генатыпамі, якія выкарыстоўваюцца ў якасці бацькоўскіх пар з мясцовымі формамі. З выкарыстаннем такога матэрыялу ў нацыянальных праграмах па гібрыдызацыі значна павышаецца генетычна зменлівасць і ўзрастастае магчымасць камбінацыі па жаданых каштоўных прыкметах пры ўзрастайчых шанцах атрымання трансгрэсій.

Пры адборы і падрыхтоўцы каштоўных селекцыйных штамаў для Жодзіна выкарыстоўваўся патэнцыял селекцыйных устаноў, аўяднаных у таварыства селекцыянераў ГДР, г. зн. штогод па ўзаемным дараворы для ацэнкі і гібрыдызацыі перадаюцца перспектывныя сарты ГДР. У цяперашні час праводзіцца абмен толькі такімі камбінацыямі, якія з павышанай верагоднасцю могуць гарантаваць селекцыйны поспех у партнёраў.

Разам з безумоўна важным матэрыяльным напрамкам супрацоўніцтва вялікае значэнне мы надаём ідэйнаму яго адценню, што не заўсёды можна непасрэдна вымераць. Нічым нельга замяніць абмен ідэямі і вопытам, вывучэнне спецыфічных вытворчых умоў вырошчвання, запазычанне новых метадаў селекцыі, арганізацыю дыскусій аб далейшим правядзенні работ. Усё гэта з разлікам на будучае мае больш карысці, чым аднабаковы, згодна з праграмай, абмен матэрыялам. Гэтыя штогадовыя рабочыя сустэречы і стажыроўкі ў канчатковым выніку садзейнічалі таму, што ў цэлым адбыліся стымуляцыя і інтэнсіфікацыя селекцыі і селекцыйна-генетычных даследаванняў (табліца).

Шмат азначаюць для паспяховага супрацоўніцтва і асабістых контактаў паміж людзьмі. Развіццё такіх таварыскіх і дружкалюбных адносін, што склаліся з адказнымі супрацоўнікамі інстытута ў Жодзіна, сярод якіх мы асабліва хацелі б адзначыць дырэктара інстытута доктара сельскагаспадарчых навук У. П. Самсонава і кірауніка селекцыйнага цэнтра доктара сельскагаспадарчых навук С. І. Грыба, стала магчымым толькі на аснове адзінства сацыяльных мэт, задач і ўзаемарашумення.

Прыкметная карысць гэтай двухбаковай інтэрнацыянальнай сумеснай работы знаходзіць адлюстраванне ў стварэнні сумесных сартоў і сартоў, атрыманых з зыходнага і гібрыднага матэрыялу партнёра. Калі стварэнне аднаго сорту ў сярэднім займае 10—12 гадоў, то раяніраванне ў сельскагаспадарчай вытворчасці БССР і іншых абласцей СССР чатырох новых сартоў ячменю неабходна лічыць надзвычай станоўчым фактом. Нямецкія сарты ячменю Эльгіна і Надзяя паслужылі асновай для стварэння і раяніравання ў 1985 г. сорту Зазерскі 85, у 1986 г.—сорту Жодзінскі, у 1988 г.—Бярэзінскі, у 1989 г.—сорту Верас, які праходзіць дзяржаўнае выпрабаванне.

На жаль, да гэтага часу не ўдалося стварыць сорт з перададзенага

селекцыйнага матэрыялу з Жодзіна. Аднак у якасці каштоўных прыкмет матэрыялу з Жодзіна для далейшай работы ў ГДР трэба адзначыць вялікую адаптацийную здольнасць, ранняспеласць і спецыфічную рэзістэнтнасць, напрыклад да сетчатай плямістасці.

Галоўнай задачай на 90-я гады разам з далейшым ажыццяўленнем ужо выпрабаваных форм супрацоўніцтва (абмен матэрыяламі, метадамі і рэзультатамі) з'яўляецца паглыбленне ў галіне селекцыйна-генетычных даследаванняў і асабліва біятэхналогіі з мэтай больш эфектыўнага выкарыстання ўсіх магчымасцей, уключаючы супрацоўніцтва з селекцыянёрамі ячменю з Чэхаславакіі і Польшчы. Мы павінны прыкладці ўсе намаганні, каб пераадолець пэўныя цяжкасці, а таксама неапраўдана высокія арганізацыйныя цяжкасці.

Summary

The results of joint spring barley breeding carried out for 15 years in cooperation between the Research Institute of Cereals in Barnborg-Hamdersleben (GDR) and Byelorussian Research Institute of Crop Raising (BSSR) are discussed. Optimal forms of cooperation are shown, and practical results of the joint research are given.

АСГН ГДР

Паступіў у рэдакцыю
17.11.89